

ACHTERGROND

Het actualiteitenprogramma EenVandaag besteedt in juli 2019 uitgebreid aandacht aan de ontwikkelingen rond de vliegramp met de MH17, nu 5 jaar geleden. In dit kader heeft de redactie van het EenVandaag Opiniepanel een onderzoek uitgevoerd onder de Nederlandse nabestaanden van de vliegramp. In dit document staan de belangrijkste conclusies en de uitslagen van het onderzoek.

OVER HET ONDERZOEK

Het onderzoek is uitgevoerd door de redactie van het EenVandaag Opiniepanel in samenspraak met de Stichting Vliegramp MH17.

De Stichting Vliegramp MH17 heeft 320 nabestaanden aangeschreven die zijn aangesloten bij de Stichting. Ze kregen via de Stichting een mail met de link naar het onderzoek.

135 nabestaanden hebben het onderzoek ingevuld. Ze zijn vrijwel allemaal naaste familie van de 196 Nederlandse slachtoffers. Een enkeling is een zeer goede vriend die van de Stichting lid mocht worden.

Het onderzoek is gehouden van 28 juni tot en met 11 juli 2019. Het bestaat uit een kwantitatief en een kwalitatief deel (open vragen).

In 2014 voerde EenVandaag een vergelijkbaar onderzoek uit.

<https://eenvandaag.avrotros.nl/item/waardering-kabinet-door-nabestaanden-mh17/>

Meer informatie

Voor meer informatie kunt u contact opnemen met Petra Klapwijk, onderzoeker van het EenVandaag Opiniepanel, petra.klapwijk@eenvandaag.nl

ONDERZOEK EN UITSLAGEN

Introtekst

Welkom bij het onderzoek van de Stichting Vliegcramp MH17 en het actualiteitenprogramma EenVandaag.

Dit onderzoek is bedoeld voor de Nederlandse nabestaanden van de MH17 slachtoffers. We willen u vragen hoe u vindt dat het JIT en onze regering het tot nu toe gedaan hebben, en hoe u aankijkt tegen het proces dat volgend jaar gaat plaatsvinden. Ook kunt u aangeven hoe u de ontwikkelingen van de afgelopen jaren persoonlijk beleefd heeft.

We willen benadrukken dat het onderzoek anoniem is en dat er zeer discreet met uw gegevens wordt omgegaan.

Waardering voor het JIT

-95% vindt dat het JIT het de afgelopen vijf jaar goed heeft gedaan (76% heel goed, 19% redelijk goed)

-Het krijgt een 8,5 als rapportcijfer.

Onderzoek JIT

Het Joint Investigation Team (JIT) heeft de afgelopen vijf jaar onderzoek gedaan naar de oorzaak van de ramp met de MH17 en de opsporing en vervolging van de daders. Onlangs maakten ze bekend dat het Openbaar Ministerie vier verdachten gaat vervolgen voor moord. Het proces begint in maart 2020.

Hoe vindt u dat het JIT het de afgelopen vijf jaar heeft gedaan met het onderzoek?

Heel goed 76%

Redelijk goed 19%

Niet zo goed 2%

Heel slecht 1%

Weet niet / geen mening 2%

Uit de open antwoorden:

Nabestaanden vinden massaal dat het onderzoeksteam zorgvuldig te werk is gegaan en zich geconcentreerd heeft op feiten en sluitend bewijs in plaats van op speculaties. Woorden als 'grondig', 'deskundig', 'gedegen', 'volhardend', 'solide' worden veel genoemd.

"Je merkt dat het onderzoek voor de mensen van het JIT een levenswerk is geworden."

"Ondanks voortdurende tegenwerking en verspreiding van desinformatie van Rusland heeft het JIT in alle rust stoïcijns doorgewerkt."

Er is goed rekening gehouden met de nabestaanden. De meesten vinden dat er naar hen toe goed en zorgvuldig is gecommuniceerd. Er is wel begrip dat het onderzoek lang duurt, maar een deel van de nabestaanden vindt dat ook moeilijk voor zichzelf.

"Zorgvuldigheid gaat boven snelheid. Dat de buitenwereld dat niet altijd begrijpt doet daar niets aan af"

"Gezien de complexe situatie waar het onderzoek over moest gaan hebben wij als nabestaanden moeten aanvaarden dat het heel veel tijd zou kosten om achter een stuk

waarheid te komen. Ik heb dat de afgelopen vijf jaar herhaaldelijk heel moeilijk gevonden. Het blijft pijn doen dat we op veel vragen nog steeds geen bevredigend antwoord hebben." "Ons hele leven is veranderd door het verlies. Het duurt te lang om duidelijkheid te krijgen en dat is heel belangrijk voor mij in het verwerkingsproces."

Een aantal nabestaanden vindt dat er te weinig naar de rol van Oekraïne gekeken wordt omdat dit land zijn luchtruim openhield terwijl er gevochten werd.

"Waarom besluit het JIT niet tot een strafrechtelijk onderzoek naar Oekraïne vanwege het openstellen van het luchtruim?"

Sommigen hadden überhaupt niet verwacht dat het ooit tot een rechtszaak zou komen.

"Destijds had ik absoluut niet gedacht dat er iemand met naam en toenaam genoemd zou kunnen worden. Vijf jaar later blijkt dat toch te kunnen. Ik ben zwaar onder de indruk van wat er tot nu toe ondernomen is."

Hoe hebben ze het onderzoek van het JIT beleefd als nabestaande?

Nabestaanden gaan verschillend om met alle aandacht voor deze 'nationale ramp' en het onderzoek daarnaar.

Een deel vindt het moeilijk om steeds weer opnieuw met het verlies van hun dierbare geconfronteerd te worden. Er is voortdurend nieuwe publiciteit, de ramp is een beetje 'van iedereen' in Nederland, terwijl bij de nabestaanden de heftige wonden steeds weer opengetrokken worden.

"De wonden worden steeds weer opengetrokken en wij worden steeds weer teruggeworpen naar het begin van deze ramp. Het lijkt wel of ik in twee tijdzones leef."

"Als nabestaande worden we telkens weer te pas en te onpas met de ramp geconfronteerd. Dit kost me veel energie."

"Ik wil het niet altijd horen. MH17 is van iedereen, maar mijn verdriet is van mij."

"Ik was en ben steeds totaal uitgeput als ik door het JIT ben bijgepraat."

Een ander deel waardeert juist het gedegen onderzoek en alle aandacht, het draagt voor hen bij aan de verwerking.

"Ik voel me bevoorrecht met zoveel aandacht voor onze overleden kinderen. Mensen die omkomen in het verkeer worden sneller vergeten."

"Het zorgvuldige onderzoek van het JIT heeft voor mij bijgedragen om het enorme leed dragelijker te maken."

Waardering voor de Nederlandse regering en premier Rutte

-92% vindt dat de Nederlandse regering zich in de afgelopen vijf jaar goed heeft opgesteld in de ontwikkelingen rond de MH17.

-Regering krijgt een rapportcijfer 7,9 hiervoor

-70% vindt dat Rutte voldoende heeft gedaan om de onderste steen boven te krijgen

Hoe vindt u dat de Nederlandse regering zich in de afgelopen jaren over het algemeen heeft opgesteld in de ontwikkelingen rond de MH17 ramp?

Heel goed 46%

Tamelijk goed 46%

Niet zo goed 7%

Heel slecht 1%

Weet niet / geen mening 1%

Premier Rutte zei kort na de ramp dat hij niet zou rusten voordat de onderste steen boven was. "De onderste steen moet boven. Als het een aanslag is moeten de daders worden opgespoord en hun gerechte straf krijgen. Eerder zullen we niet rusten. Daar hebben de slachtoffers en hun nabestaanden recht op," aldus Rutte.

Vindt u dat premier Rutte tot nu toe voldoende of onvoldoende heeft gedaan om 'de onderste steen boven' te krijgen?

Voldoende 70%

Onvoldoende 13%

Weet niet / geen mening 17%

Uit de open antwoorden:

Nederland heeft samen met Australië zijn nek uitgestoken door Rusland aansprakelijk te stellen. Dat wordt gewaardeerd.

"Geen schoothondjesmentaliteit."

"Ik zou graag zien dat leiders in andere landen zo pal voor hun burgers gaan staan."

"Voor mijn gevoel hadden ze nog best een hardere lijn mogen kiezen, maar diplomatiek bereik je meer."

Daders

Volgens de nabestaanden komen de daders hoe dan ook uit Russische hoek. Bijna de helft (43 procent) wijst naar de pro-Russische separatisten, die waarschijnlijk de BUK-raket hebben gelanceerd. De andere helft (44 procent) houdt het Russische leger, dat het wapen geleverd zouden hebben verantwoordelijk. Veel mensen denken dat de echte opdracht uit Moskou kwam. Geen enkele nabestaande in het onderzoek houdt Oekraïne hoofdverantwoordelijk.

Met de kennis die u nu heeft: wie houdt u verantwoordelijk voor het neerschieten van de MH17?

Russische leger 44%

Pro-Russische separatisten / rebellen in Oekraïne 43%

Dat vind ik nog onvoldoende duidelijk 10%

Oekraïne 0%

Weet niet 3%

Uit de open antwoorden:

"De daders zijn degenen die op de knop hebben gedrukt. Maar de opdrachtgevers zijn de échte daders."

"Iemand heeft op de knop gedrukt. Dat is een persoon geweest die een opdracht van een hogere rang heeft opgevolgd, en die weer de opdracht van iemand hoog in de hiërarchie."

"Ik denk dat Rusland er alles mee te maken heeft. Zij sponsoren de separatisten vanwege hun eigen belangen. Zonder Rusland was er geen BUK geweest. Zonder BUK was er geen vliegtuig uit de lucht geschoten en had mijn familie gewoon vakantie kunnen vieren en had ik ze een paar weken later weer in de armen gesloten op Schiphol."

"Ik ben van mening dat ook de minister van Defensie en zelfs Poetin als verdachten vervolgd moeten worden gezien hun verantwoordelijkheid. Maar dat zal politiek gezien wel onmogelijk zijn."

Aansprakelijkheid Rusland

-93% vindt het een goede zaak dat Nederland Rusland aansprakelijk heeft gesteld. De rest, 7%, weet het niet. Er is ook boosheid dat Rusland zijn verantwoordelijkheid niet neemt en zich verschuilt achter 'nepnieuws.'

Vorig jaar maakte het JIT bekend dat ze voldoende bewijs hebben om te stellen dat de BUK-raket waarmee de MH17 werd neergehaald afkomstig was van de 53e luchtafweerbrigade van het Russische leger. De Nederlandse en Australische regering stelden Rusland hierna aansprakelijk voor de ramp. Dit traject van staatsaansprakelijkheid loopt naast de rechtszaak tegen de daders. Er worden eerst geheime gesprekken met Rusland gevoerd, in het uiterste geval kan het leiden tot een juridische procedure tegen Rusland. Inzet is het erkennen van aansprakelijkheid en een eventuele schadevergoeding.

Vindt u het een goede of een slechte zaak dat Nederland Rusland aansprakelijk heeft gesteld?

Goede zaak 93%

Slechte zaak -%

Weet niet / geen mening 7%

Uit de open antwoorden:

"Ik ben blij dat Nederland krachtig stelling neemt. Geen schoothondjesmentaliteit richting Rusland."

"Een schadevergoeding is erkenning. Dat maakt het makkelijker om door te leven."

Aansprakelijkheid Oekraïne

Over de vraag of Nederland Oekraïne nu aansprakelijk moet stellen voor de ramp zijn de ondervraagde nabestaanden verdeeld. Er is vooral kritiek op Oekraïne voor het openhouden van hun luchtruim. Daarom vindt een deel dat we dat land nu ook aansprakelijk moeten stellen. Ze vinden het goed dat deze kwestie ook op de agenda blijft staan, voor nu of later. Een ander deel zegt dat we beter kunnen nog even kunnen wachten omdat we Oekraïne nodig hebben voor de bewijslast tegen de verdachten die nu in beeld zijn en tegen Rusland. Dit weegt volgens hen zwaarder dan het nu aansprakelijk stellen van Oekraïne voor hun luchtruim.

Het belangrijkste is, zo zeggen veel nabestaanden, dat er lessen uitgetrokken worden voor de toekomst: duidelijke regels voor vliegen boven oorlogsgebied.

In de Tweede Kamer gaan stemmen op om ook Oekraïne aansprakelijk te stellen. Oekraïne hield zijn luchtruim in het oosten van het land open terwijl er in juli 2014 zware gevechten waren en vliegtuigen werden neergeschoten. De Onderzoeksraad voor Veiligheid (OVV) stelde eerder dat de regering in Kiev beter haar luchtruim had kunnen sluiten. Volgens minister Blok (Buitenlandse Zaken) is er geen overtuigend juridisch bewijs om Oekraïne aansprakelijk te stellen.

Vindt u dat Nederland Oekraïne nu aansprakelijk moet stellen voor de ramp met de MH17?

De grootste groep, maar geen duidelijke meerderheid, is hier voor:

Ja 54%

Nee 15%

Weet niet 31%

Proces

De nabestaanden zijn tevreden (92 procent) dat er eindelijk mensen vervolgd worden. Ook als de verdachten niet persoonlijk verschijnen vindt 85 procent het zinvol dat het proces doorgaat. Zij zien het als een belangrijke stap bij de verwerking. En: beter zo'n proces dan helemaal geen proces. Driekwart van de ondervraagde nabestaanden (75 procent) heeft er vertrouwen in dat de daders ook daadwerkelijk door de rechtbank veroordeeld zullen worden. Voor 85% is het (heel) belangrijk dat de daders uiteindelijk door de rechter veroordeeld worden.

Op basis van het onderzoek van het JIT gaat het Openbaar Ministerie volgend jaar vier verdachten vervolgen. Het gaat om drie Russen met een militair verleden (Igor Girkin, Sergey Dubinsky en Oleg Pulatov) en een Oekraïner (Leonid Kharchenko).

In hoeverre bent u tevreden of ontevreden dat deze vier mensen nu als eersten zijn aangeklaagd en dat er een proces komt?

Heel tevreden 50%
Tamelijk tevreden 42%
Niet zo tevreden 2%
Heel ontevreden 1%
Weet niet / geen mening 5%

Zoals het er nu naar uitziet zullen de verdachten waarschijnlijk niet aanwezig zijn bij hun proces.

Vindt u het wel of niet zinvol als het proces doorgaat zonder dat de verdachten daarbij aanwezig zijn?

Wel zinvol 87%
Niet zinvol 4%
Weet niet / geen mening 9%

In hoeverre heeft u er vertrouwen in dat de daders daadwerkelijk door de rechtbank veroordeeld zullen worden?

Heel veel vertrouwen 19%
Tamelijk veel vertrouwen 56%
Niet zo veel vertrouwen 16%
Helemaal geen vertrouwen 2%
Weet niet / geen mening 7%

Hoe belangrijk is het voor u als nabestaande dat de daders uiteindelijk door de rechtbank veroordeeld worden?

Heel belangrijk 59%
Redelijk belangrijk 26%
Niet zo belangrijk 9%
Helemaal niet belangrijk 2%
Weet niet /geen mening 4%

Uit de open antwoorden:

“Geeft toch een gevoel van gerechtigheid.”

“Hier moet het niet stoppen, de opdrachtgevers, mogelijk tot in het Kremlin aan toe, moeten ook aangepakt worden.”

“Anders zullen verdachten nooit vervolgd worden. Beter zo dan helemaal geen proces.”

“Druk op Rusland zal groter worden door dit proces.”

“Ik moet al vijf jaar goedbedoelde dooddoeners van buitenstaanders aanhoren: ‘die mensen gaan toch nooit verschijnen, Rusland gaat toch nooit meewerken.’ Maar kom op, het alternatief kan toch niet zijn dat we zeggen ‘vervelend dat het gebeurd is, maar laat verder maar zitten want er is toch geen kans van slagen in de berechting’. Natuurlijk niet!”

“Goed voor de nabestaanden dat er zichtbare vooruitgang is.”

“Voor de hele wereld zichtbaar wie verantwoordelijk is.”

Spreekrecht

Veel nabestaanden van de MH17-ramp zijn van plan om in de rechtszaak tegen de vier verdachten een persoonlijke verklaring af te leggen. De nabestaanden mogen, als ze dat willen, een verklaring afleggen over de gevolgen van de ramp. 33 nabestaanden in het onderzoek zeggen dat ze van plan zijn om gebruik te maken van dit spreekrecht. Nog eens 33 familieleden denken hier nog over na. Veel nabestaanden verloren meerdere dierbaren en voelen hier nog elke dag de pijn van. Ze willen hun verdriet kenbaar maken aan de ouders en hun opdrachtgevers.

De helft (50 procent) voelt niet de behoefte om te spreken tijdens de rechtszaak. Zij vinden het heftig om steeds weer met nieuws over de ramp geconfronteerd te worden en verwerken hun verdriet liever privé.

Uit de open antwoorden:

"Ik zou willen vertellen wie we verloren zijn en dat de kinderen nog een heel leven voor zich hadden. Die moesten alles nog gaan meemaken: middelbare school, feestjes, eerste kus. Alles is hen afgenomen, hun leven is verloren."

"Het onmetelijke leed kenbaar maken aan zowel de ouders als hun opdrachtgevers, als aan allen die niet begrijpen waarom deze ramp zo anders is dan een ander ongeluk."

"Ik zou zeggen dat een machtige leider van een trots volk pas echt groot is als ie een fout kan erkennen. Nu is hij alles aan het verdoezelen en in mijn ogen een zwak leider."

"Ik zou graag weer eens willen genieten en lekker lachen, maar dat lukt nog niet. Ik ben bang dat ik alleen maar boos zou overkomen."

"Ik wil niet op de voorgrond treden, en zeker geen pers. Ik wil naar de toekomst kijken en daar mijn energie in steken, zo zou mijn zus het gewild hebben."

Meerdere mensen werpen de suggestie op om één of enkele sprekers af te vaardigen namens de nabestaanden.

"Het lijkt mij dat de gevoelens wel erg overeen komen. Als iedereen gaat spreken gaat het proces te lang duren. Laten we iemand kiezen die alles goed onder woorden kan brengen."

Persoonlijke beleving

In het onderzoek werd als laatste gevraagd hoe de nabestaanden de afgelopen 5 jaar persoonlijk beleefd hebben. Deze uitslagen worden op woensdag 17 juli gepubliceerd bij EenVandaag.